

ДЕМОКРАТИЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

МАКАРУК Ігор Васильович,
кандидат політичних наук, доцент,
Прикарпатський юридичний інститут
Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті розкривається закономірність демократизаційних процесів на прикладі окремо взятої країни (України) і їхня невід'ємність від процесів, що відбуваються у світі, а саме: циклічність розвитку в амплітуді від нарощування до спадання, що характеризує цей процес як об'єктивний.

Ключові слова: демократизація, транзитологія, «хвилі» демократизації, Freedom House, країни перехідного періоду, глобалізація, міжнародні відносини, міжнародні системи.

Актуальність проблеми. З середини вісімдесятих років двадцятого століття у політичній науці під впливом певних процесів – спочатку регіональних, а потім і загальносвітових – поступово починає формуватися новий напрям політологічних досліджень – транзитологія. Якщо підійти до даного поняття із виключно етимологічних позицій, то транзитологічні дослідження припускали аналіз політичних змін перехідного характеру, пов'язаних із становленням нового якісного стану політичної системи. Проте на практиці термін «транзитологія» набув вужчого значення, оскільки предметом досліджень даного напрямку став процес переходу від автократичних форм правління до демократичних. Іншими словами, предметом транзитології стали проблеми демократизації.

У найзагальнішому сенсі демократизація означає процес політичних і соціальних змін, направлених на встановлення демократичного ладу. На різних стадіях суспільно-історичного розвитку цей процес завжди визначався конкретними історичними типами демократії.

Важливе значення в розробці теорії демократичного процесу і аналізу його сучасної «хвилі» належить відомому американському політологу С. Гантінгтону, який дав розгорнену і цілісну картину змін, що відбуваються у сучасному світі, проаналізувавши передумови, хід і перспективи переходу від тоталітаризму і авторитаризму до демократії.

Об'єкт дослідження. Процес «хвилеподібного» розвитку демократизаційних процесів в окремо взятій країні, а саме в Україні.

Мета дослідження. Встановити закономірність розвитку демократизаційних процесів в окремо взятій країні і їхній об'єктивний зв'язок з загальносвітовими процесами, що розвиваються поетапно, маючи «хвилеподібний» характер

Виклад основного матеріалу. При дослідженні демократизації в рамках окремої країни важливе значення має аспектно виділення етапів демократизації. Природно, що в різних країнах, в тому числі і в Україні, історико-хронологічні рамки становлення демократичного ладу пов'язані з конкретними історичними подіями загальнонаціонального масштабу, кожне з яких було переломним етапом в подоланні як автократичного ладу, так і в становленні демократичних інститутів. Проте узагальнення конкретно-історичного емпіричного матеріалу дозволяє виділити стадії демократизації як загальноісторичного процесу, що охоплює всі її хвилі. У транзитологічній літературі спроба змодельовати основні етапи становлення демократичного режиму вперше була зроблена в 1970 р. американським політологом Д. Ростоу, який виділив наступні стадії демократизації:

- а) попередня умова;
- б) підготовча фаза;
- в) фаза ухвалення рішень;
- г) фаза звання.

Як попередню умову автор даної класифікації виділяє національну єдність, причому це поняття означає не пропагування національно-державної винятковості, що протистоїть іншим національно-державним утворенням (що характерно для більшості тоталітарних і авторитарних режимів) і навіть не суб'єктивну самоідентифікацію всіх громадян з певною нацією, воно «означає лише те, що значна більшість громадян потенційної демократії не повинна мати сумнівів або робити уявних обмовок щодо того, до якого співтовариства вони належать. Вимога національної єдності відсікає ситуації, коли в суспільстві наявний латентний розкол, подібний тому, який існував у габсбургській або оттоманських імперіях і присутній сьогодні у ряді африканських країн» [1, с. 7].

Виходячи із такого позиціонування та оцінюючи вражаюче диференційовані тлумачення демократії, слід звернути увагу на дослідження професора С. Гантінгтона, який виокремлює два суттєво важливих моменти. По-перше, демократія не обов'язково вирішує проблеми суспільної нерівності, корупції, неефективності, несправедливості й некомпетентного прийняття рішень. По-друге, демократія забезпечує інституціональні умови, котрі дозволяють гарантувати свободу індивіда, захищати його від порушень прав людини.

Слід зазначити, що істотний внесок у виявлення співвідношення між ступенем демократичності та рівнем свободи належить Р. Гастилу, який створив дослідницький, неурядовий центр у США – «Фрідом Хаус», який проводить і публікує щорічно компаративістський аналіз інституціональних умов забезпечення і виконання основних прав і свобод людини та громадянина. Методологія і методика аналізу рівня свободи, за Р. Гастилом, досить проста: вона здійснюється на основі двох складових – списку політичних прав у країні та переліку громадянських свобод [2, с. 128-130].

Саме прагнення суспільства до політичних прав та громадянських свобод – це той шлях, що стимулює поширення демократичних цінностей, які в свою чергу дають змогу вирішувати певний набір нагальних суспільних проблем. Тому, як вважає С. Гантінгтон, демократія – це не що інше, як засіб проти тиранії, і саме через те вона дає людям шанс вирішувати й інші соціальні проблеми. Це по-перше. По-друге, що є особливо значимим для нашого дослідження, поширення демократії у світі знижує ймовірність війн [3, с. 87-88]. Однак, водночас С. Гантінгтон вважає, що спроба подальшого розвитку демократії викликає істотні перешкоди економічного та культурного характеру. Крім того, спрацьовує і діалектична природа історії – будь-який значний рух у якомусь напрямку втрачає, зрештою, свою енергію та породжує протилежну тенденцію.

Це справедливо і щодо процесів демократизації. Нинішня третя її «хвиля» розпочалась на Іберійському півострові в середині 70-х років ХХ сторіччя, охопивши далі майже 40 країн. А «перша хвиля» зародилася в США на початку ХІХ століття, сягнувши кульмінаційного розвитку після Першої світової війни, коли у світі утворилося понад 30 демократичних держав. Однак марш Б. Муссоліні на Рим у 1922 році знаменував собою початок зворотної хвилі, що підтверджується тим фактом, що на початок 40-х років залишилося усього 12 демократичних країн. «Друга хвиля» демократизації була викликана результатами Другої світової війни і продовжувалася до 60-х років (приблизно два десятиліття). Зворотний рух продовжувався до 1973 року, у результаті чого в світі стало на 6 демократичних держав менше.

Виходячи з виявлених закономірностей, С. Гантінгтон робить висновок про початок зворотного руху вже і «третьої хвилі» демократизації, враховуючи, насамперед, соціальне поле діяльності політичних прав людини в сучасних країнах. Так, у 1992 році, вперше за десять років, «Фрідом Хаус» не зміг повідомити про збільшення у світі числа вільних країн. Відповідно до оцінок цієї організації, кількість людей, котрі живуть у «вільних» суспільствах, зросла на 300 мільйонів, а у «невільних» – збільшилося на 531 мільйон. У 42 країнах рівень свободи на той час значно знизився, і лише в 19 – підвищився. Нині тільки 19 % населення світу проживає у «вільних» суспільствах. Це найнижча цифра, починаючи з 1976 року [3, с. 90].

С. Гантінгтон навіть намагався охарактеризувати «третю хвилю» демократичного процесу у вигляді військової кампанії, у ході якої «демократичні сили визволяють одну країну за іншою». Але іноді «можна просунути занадто далеко вперед», ставши мішенню для нападів і контратак. На думку С. Гантінгтона, третя хвиля демократизації досягла саме цієї фази.

Аналогічну точку зору висловлює й Л. Даймонд, аналізуючи соціально-економічну і політичну ситуацію в Латинській Америці. Так, він, зокрема, вважає, що цей регіон «у цілому досяг моменту застою в демократичних перетвореннях, коли відступи врівноважують і навіть перевершують досягнення».

Відхилення від шляху демократизації постають значнішими й через те, що, за концептом С. Гантінгтона, уявлення людей про найголовніше зло в їхньому житті змінюється зі зміною обставин. Так, у період репресивної диктатури та після її повалення ціннісні пріоритети в суспільстві можуть бути діаметрально протилежними. І, як часом буває, смак свободи, економічний добробут приходять на зміну бажанням про реальну свободу, правову державу тощо. С. Гантінгтон спробував на конкретних історичних прикладах проаналізувати, який режим – демократія чи диктатура – здатна краще вирішити ці завдання. Висновок не є тривіальним. Так, вчений вважає, що як тільки в країні «запанують» свобода і демократія, люди починають до цього ставитися як до чогось само собою зрозумілого, і їхні першочергові турботи переносяться в економічну сферу. А ці проблеми під силу вирішити, скоріше, досвідченим авторитарним лідерам.

Другий висновок, якого дійшов видатний дослідник, стосується питання про максимальні перешкоди на шляху демократії. До них він відносить неможливість населення і нетривалість приходу демократії в ті або інші країни. В узагальненому вигляді можна стверджувати, що не існує універсальних рецептів інституціонального будівництва, але є універсальні, типові помилки, котрих варто уникати. Є багато такого, чому нові демократії можуть навчитися одна в одної, а також у більш розвинених демократій.

Слушно писав ще понад півстоліття тому І.Ільїн: «...демократія не є величина однозначна... Демократія не є просто державною формою, що можна насунути на голову будь-якому народу, – зійде – підійде...» [4, с. 343].

Дуже образно висловився Т. Еліот, за яким демократія являє собою щось на кшталт машини і рослини. Причому якщо машина символізує принцип універсальності, що однаково проявляється у всіх країнах, то рослина – принцип унікальності, укоріненої в кожній національній культурі (саме таке сполучення унікальності й універсальності зустрічається в трансформації сучасного Сходу).

Викликає інтерес у цьому плані й позиція Дж. Брайса, який у своєму класичному дослідженні проблем демократизації дійшов висновку, що «у минулому до демократії вів лише єдиний шлях – прагнення позбутися деяких відчутних утисків». Демократія не була одвічною або основною метою боротьби, до неї зверталися як до засобу досягнення якоїсь іншої цілі, або ж вона діставалася як побічний продукт боротьби [1, с. 8-9].

Отже, є всі підстави стверджувати, що у світі немає двох демократій, які б пройшли через боротьбу тих самих сил, що ведуть спір з того ж кола питань і з тими ж інституціональними наслідками. Тому здається малоімовірним, щоб якась демократія з точністю повторила шлях уже відомої демократії. Щоб прийти до демократії, вважає Д. Росту, потрібне не копіювання конституційних законів чи парламентської практично вже наявної демократії, а спроможність реально оцінити власні специфічні конфлікти й уміння виробити або запозичити ефективні механізми їх розв'язання. І, зрозуміло, «прихід» демократії не варто тлумачити як щось таке, що здійсниться протягом року. Оскільки становлення демократії припускає появу нових соціальних груп, їх формування і розвиток, то мінімальний термін переходу, за Д. Росту, мабуть триває протягом життя цілого покоління. У країнах, що не мали раніше зразків для імітації, перехід до демократії, як правило, відбувається ще повільніше.

Підтвердженням вищесказаного є те, що важливу місію консенсус відіграв в інтеграції української спільноти і став цементуючою основою для розвитку демократичного суспільства в Україні на початку 90-х років. Саме ідея національної злагоди стала неписаним соціальним договором або національним пактом всіх суб'єктів політики про громадянський мир та спокій. Система таких домовленостей – це ні що інше, як цивілізовані правила політичної гри, які створюють відповідний політичний клімат. Національна згода, або інакше ми це можемо назвати «національним консенсусом», може виступити головною умовою для дійсної реалізації прав людини, що сприяє певному середовищу для функціонування всіх елементів політичної системи [5, с. 13]. І тому, використовуючи термін «національна згода», маємо на увазі не тільки українську етнічну спільноту, а й весь український народ, представників всіх етносів, оскільки Україна являє собою поліетнічну державу, що складається із меншин – росіян, поляків, кримських татар, болгар, євреїв та інших. І тому можна з впевненістю констатувати той факт, що політичний консенсус утворюється на базі національного.

Національний консенсус має поєднувати в собі мир і спокій у міжетнічних відносинах, що передбачає панування такого політичного клімату, який базується на писаних і неписаних законах та правилах, яких дотримуються всі члени суспільства. Але це стає можливим тоді, коли у суспільстві мир та згода базуються на відповідних принципах, які створюють філософсько-правову та морально-етичну основу національної злагоди. Такими принципами (постулатами), на наш погляд, є глибока віра та відданість українській національній ідеї (державність, незалежність, соборність). Референдум 1 грудня 1991 року засвідчив, що понад 90 % населення України (включаючи всі етноси) однозначно висловились за незалежність України, яскраво продемонстрували національний патріотизм як громадянський вияв ставлення до своєї країни [6, с. 9].

Якщо, в даному випадку, розглядати «хвилі» демократизації С. Гантінгтона як природний і об'єктивний процес, то ми можемо стверджувати, що Україна на відрізкові часу від отримання Незалежності і до 2009 року переживає свої внутрішні процеси демократизації, які можна охарактеризувати як «хвилеподібні».

Можна стверджувати, що Україна пережила дві “хвилі” сплеску демократизаційних процесів – перша у 1991 році, коли відбулася консолідація суспільства, яка допомогла отримати Незалежність, що дозволило Україні стати на демократичний шлях розвитку. Саме тоді Україна спромоглася відійти від тоталітарного принципу побудови влади і плавно, без будь-яких революційно-кровопролитних

дій, змогла перейти до побудови суспільства на основі демократичних цінностей. Тривала перша «хвиля» української демократизації десь приблизно до закінчення 1996 року. Року, в якому було прийнято Конституцію України.

Друга «хвиля» української демократизації була започаткована у 2004 році «помаранчевими» подіями, коли народ на Майдані відстояв своє демократичне право обирати і не дозволив повернути країну до авторитаризму. Помаранчева революція надала потужний імпульс поглибленню демократичних перетворень в українському суспільстві.

Між цими двома «хвилями» демократизації, що накочується, відбувся природний процес – «хвиля», що відкочується. Вона відзначалася спробами олігархічної еліти скорегувати демократичний напрямок розвитку українського суспільства в сторону так званої «сильної руки» – тобто авторитаризму. Значущими для даного періоду були трагічні випадки, коли гинули провідні політичні діячі та журналісти, які мали свою точку зору на події, які відбувалися в країні. Цей період відзначався значними утисками засобів масової інформації. Перша українська «хвиля» демократизації, що відкочується тривала, до початку «помаранчевих» подій кінця 2004 року.

Слід наголосити, що світове співтовариство пильно слідкує за всіма демократизаційними процесами, які відбуваються на всьому світовому просторі, в тому числі і в Україні. Серед «авторитетних міжнародних організацій», що займаються оцінкою демократичних процесів в світі і підготовкою відповідних рейтингів, слід зазначити наступні:

- **Freedom House** (Будинок Свободи, американська недержавна організація, провідні міжнародні рейтинги за рівнем демократичних свобод, свободи ЗМІ і тому подібне);
- **Transparency International** (міжнародна організація по боротьбі з корупцією, складає щорічні рейтинги рівня корупції у всіх країнах світу);
- **Репортери без кордонів** (міжнародна організація з захисту прав журналістів і свободи слова);
- **Bertelsmann Stiftung** (німецький фонд Бертельсманна, провідні рейтинги за рівнем розвитку демократії в країнах з перехідною економікою);
- **Polity IV** (міжнародна організація, провідний рейтинг демократичності політичних режимів в світі) та інші.

Freedom House обнародувала звіт за минулий рік під назвою «Країни перехідного періоду – 2009», в якому йде мова про те, що в колишніх тоталітарних державах, у тому числі і в Україні, виникають помітні тенденції, які не можуть не насторожувати світове співтовариство, до згорання демократичних процесів [Freedom House].

Таблиця 1

Розвиток демократії в Україні

	1999 – 2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Виборчий процес	3,50	4,00	4,50	4,00	4,25	3,50	3,25	3,00	3,00	3,50
Громадянське суспільство	4,00	3,75	3,75	3,50	3,75	3,00	2,75	2,75	2,75	2,75
Незалежні медіа	5,00	5,25	5,50	5,50	5,50	4,75	3,75	3,75	3,50	3,50
Управління	4,75	4,75	5,00	5,00	5,25	-	-	-	-	-
Демократичне урядування	-	-	-	-	-	5,00	4,50	4,75	4,75	5,00
Місцеве демократичне самоврядування	-	-	-	-	-	5,25	5,25	5,25	5,25	5,25
Судова система	4,50	4,50	4,75	4,50	4,75	4,25	4,25	4,50	4,75	5,00
Корупція	6,00	6,00	6,00	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75	5,75
Середній показник розвитку демократії	4,63	4,71	4,92	4,71	4,88	4,50	4,21	4,25	4,25	4,39

Хоча оцінки дослідження «Країни перехідного періоду» не повинні прийматися як абсолютний індикатор, який вказує на стан демократії в певній країні. Дане дослідження подається як важливий інструмент для загального розуміння того, якою мірою та або інша країна є демократичною або авто-

ритарною державою. Такі оцінки також дозволяють провести порівняльний аналіз реформ в країнах, що вивчаються, а також аналіз тенденцій довгострокового розвитку в окремо взятій країні.

Дані звіту Freedom House «Країни перехідного періоду-2009» про розвиток демократії в Україні впродовж 1999 – 2009 років показано в таблиці 1 [7].

Проаналізувавши даний звіт розвитку демократії за останні десять років, ми бачимо, що Україна здійснювала свої «хвилеподібні» коливання в межах рейтингу між 4 і 5. Слід зазначити, що рейтинг 1 є найвищим рівнем демократії, а 7 – найнижчим. При цьому країна, яка займає позицією в діапазоні рейтингу розвитку демократії від 4,00 до 4,99, вважається країною з перехідним типом правління або змішаним режимом.

Виходячи з вищенаведених результатів досліджень, ми бачимо, що найнижчий рівень розвитку демократії в Україні було зафіксовано у 2002 році з рейтингом 4,92. Це дає підстави стверджувати, що у 2002 році українська «хвиля» демократизації, що відкочується, набула свого апогею, перебуваючи на межі переходу до когорти країн, які класифікуються як напівавторитарні (5.00-5.99).

Найвищий рівень розвитку демократії в Україні було зафіксовано у 2007-2008 роках на рівні рейтингу 4.25, і це є результатом дії другої української хвилі демократизації, що накопчується, яка була породжена «помаранчевою» революцією.

Підсумовуючи вищенаведені результати дослідження, можна констатувати, що Україна в розвитку своїх демократичних устремлінь продовжує знаходитися в межах перехідного етапу між демократією та авторитаризмом.

Втім, якщо проаналізувати динаміку розвитку демократичних інститутів на всьому пострадянському просторі, відповідно до рейтингу Nations in Transit, протягом 1999 – 2008 років, то слід зазначити ряд наступних важливих тенденцій:

1. За рейтингом демократичного розвитку в Україні спостерігається позитивна динаміка з деякими незначними коливаннями. Відзначимо, що в 2000р. рейтинг України склав 4.63. Особливо відчутний прогрес спостерігається, починаючи з 2005 року (показник поліпшується з 4.88 в 2004 р. до 4.50 в 2005 р. і 4.21 в 2006 р.).

2. У відмічений період відбуваються хвилеподібні коливання рейтингу Грузії і Молдови, які до 2003 року випереджали Україну за рівнем демократичного розвитку, а з 2005р. займають друге (Грузія) і третє (Молдова) місця серед країн пострадянського простору. В цілому, в порівнянні з 2000р. рейтинги обох країн погіршали приблизно на 0,5 пункту що окрім іншого, працює на враження «додаткового зростання» рейтингу України.

3. Інші країни колишнього Радянського Союзу протягом 2000-2007рр. демонструють негативну динаміку демократичного розвитку (з певними незначними коливаннями) і віднесені до напівавторитарних і авторитарних режимів. Причому, протягом вказаного періоду Росія і Вірменія поступово перейшли з категорії країн з «змішаним режимом» до напівавторитарних. До авторитарних Білорусі, Узбекистану і Туркменістану, починаючи з 2003 р., приєднався Казахстан, а в 2007 р. – Азербайджан.

За іншим рейтингу Freedom House – Freedom in the World – 2008, що проводиться за такими двома критеріями, як політичні права і цивільні свободи, Україна єдина серед країн колишнього Радянського Союзу була віднесена до країн, які вважаються «вільними». За шкалою вимірювання від 7 (найнижчий рівень свободи) до 1 (найвищий рівень свободи) вона отримала оцінку «3» за рівнем дотримання політичних прав і «2» – за рівнем громадянських свобод. Статус «вільної» Україна отримала ще в 2006 р., проте її середній бал «2,5» з того часу так і не покращав.

Серед «частково вільних» країн кращий результат на пострадянському просторі продемонструвала Молдова з оцінками «3» за рівнем дотримання політичних прав і «4» за рівнем громадянських свобод, тобто з середнім балом «3,5». На результатах Грузії (4-4), що погіршали в порівнянні з 2006 р. (середній бал країни тоді склав «3»), очевидно відбилася напружена суспільно-політична ситуація, починаючи з листопада 2007 року. Решту країн СНД мають ще нижчі показники і належать до «частково вільних» або до «невільних» країн.

У цілому, такий рейтинг, як «Свобода в світі» (і подібні рейтинги в цілому), очевидно орієнтований не на «вільні» країни, чий показники складають 1-1 (переважно країни Заходу), так само як і достатньо сумнівним здається його вплив на режими з показниками 7-7. «Цільовою аудиторією» таких рейтингів є, головним чином, такі країни як Україна – яким є куди розвиватися, проте вони потребують певного «заохочення» на цьому шляху. Тому подібні результати України слід також розглядати як своєрідний «кредит довіри».

В той же час, якщо оцінки розвитку демократичних свобод і інститутів, за якими складаються розглянуті рейтинги, надають більш менш адекватну картину, то сама класифікація країн в рейтингу,

відповідно до якої визначена кількість балів означає, що країна є «напівдемократичною» або «частково вільною», виглядає досить умовно, а отже, не повинно викликати зайвих ілюзій.

Безумовно, необхідно визнавати наявні успіхи України в розвитку демократичних свобод і інститутів. Але такий оптимізм повинен бути помірним: не слід забувати, що дрейф у бік авторитаризму, який спостерігається на пострадянському просторі останніми роками, не дозволяє вважати справжнім «проривом» першість України серед країн СНД за відповідними міжнародними рейтингами.

На цьому акцентує свою увагу, вищезгадана американська недержавна організація Freedom House у своєму звіті під назвою «Країни перехідного періоду – 2009», в якому йде мова про те, що в колишніх тоталітарних державах, у тому числі в Україні, виникають тенденції до згорання демократичних процесів.

Виходячи з вищесказаного, проаналізувавши дані розвитку демократії в Україні за два останні роки, ми бачимо, що в порівнянні з 2008 роком позиції демократії в Україні у 2009 році послабшали і зробили крок назад. Якщо рівень розвитку демократії в Україні на протязі двох попередніх 2007-2008 років мав рейтинг 4.25, то у 2009 році даний рейтинг відповідно знизився і складає 4.39.

«Демократія в світі зробила найбільший крок назад за останніх десять років», – констатує Радіо Свобода, посилаючись на тих же дослідників демократії з організації Freedom House.

У звіті за минулий рік відзначається, що йде мова не лише про дані за один рік, а про певну тенденцію, яка вже сформувалася в регіоні, у тому числі і в Україні. Це засвідчує що з 29 досліджуваних країн у 18 погіршили свій рейтинг, у тому числі Україна.

Погіршення спостерігається за такими показниками, як виборчий процес, якість демократичного управління і незалежність судової системи. Інші показники, такі, як розвиток громадянського суспільства, незалежність засобів масової інформації, місцева демократична самоврядність і рівень корупції, залишилися на стабільно поганому рівні.

Представники Freedom House відзначають, що влада України, а також Грузії і Киргизстану, не зуміла скористатися довірою людей, які підтримали кольорові революції для поліпшення умов демократичного правління, боротьби з корупцією і налагодження відповідальної системи судочинства.

Тобто погіршення демократичних інститутів регіону – це тенденція, яка формувалася роками.

У 2008 році проблеми регіону продемонстрували, що вони мають хронічний характер. У колишніх комуністичних країнах, які в даний час є членами Європейського Союзу, нарощується стагнація, а в країнах колишнього СРСР справи погіршали.

Наприклад, Росія і Киргизстан, які отримали найгірші рейтинги за 13 років досліджень, перетворилися, за даними організації, на "консолідовані авторитарні режими".

У цю категорію попали вісім країн - рекордна кількість, - відзначають автори звіту. А Азербайджан, який належить до авторитарних режимів, за рік зробив найбільший ривок у бік авторитаризму.

Важливим і знаковим, для українського суспільства, є аспект іншого дослідження, його результати потребують аналізу і осмислення майбутнього шляху української держави.

Згідно з опитуваннями Фонду «Демократичні ініціативи» та фірми «Юкрейніен соціолоджи сервіс», кількість українських громадян, які вважають – «демократія є найбільш бажаним типом державного устрою в Україні», невинно зменшується: з 56 % у жовтні 2006 року до 45 % у червні-грудні 2007 року і до 38 % - у грудні 2008 року.

Не може не насторожувати той факт, що у порівнянні із груднем 2007 року певною мірою зросла кількість тих, хто вважає, що «за певних обставин авторитарний режим може бути кращим, ніж демократичний» (із 21 % до 24 %), та тих, для кого «не має значення, демократичний режим в країні чи ні» (із 15% до 19%), й удвічі збільшилося (із 4,7 % до 9,4 %) число тих, хто вважає, що «жодна партія в Україні не потрібна».

А водночас ще ніколи за час проведення згаданими соціологічними структурами замірів (із 2000 року) частка громадян, які вважають, що Україна рухається у хибному напрямі, не сягала 84 % (у правильності шляху впевнені лише 4 %). І ще ніколи оцінка політичної ситуації в Україні як критичної, вибухової не сягала 49% (ще 44 % визначили ситуацію як напружену, а благополучною її вважає лише 0,5%, спокійною – 1,5 %).

Висновки. Враховуючи вище наведені результати досліджень розвитку демократії в Україні, можемо стверджувати, що у країні складаються тенденційні передумови для виникнення другої «хвилі» демократизації, що відкочується. Це, в свою чергу підтверджує, що хвилеподібний розвиток демократії є одним із важелів нестабільності в державах з перехідною демократією, в тому числі і в Україні. Більше того, наше дослідження показує, що велика кількість країн такого типу стали на шлях реверсного розвитку, тобто амплітуда йде в бік «хвилі, що відкочується» («reverse wave»).

У даному аспекті науковцям, політологам, політикам варто задуматися над наслідками даного відкочування, якщо даний реверсний відхід від демократичних цінностей в бік авторитаризму буде надто різким і контрастним.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ростой Д. А. Переходы к демократии : попытка динамической модели / Д. Ростой // Полис. – 1996. – № 5. – С. 5-16.
2. Сморгун Л. В. Сравнительная политология: Теория и методология измерения демократии / Л.В. Сморгун. – СПб: Изд-во СПб ГУ, 1999. – 273 с.
3. Хантингтон С. Будущее демократического процесса: от экспансии до консолидации / С. Хантингтон // Мировая экономика и международные отношения. – 1995. – № 6. – С. 87-88.
4. Ильин И. А. Наши задачи / И. А. Ильин. // Статьи 1948-54 гг. – Париж, 1956. – 343 с.
5. Cebulak W. Social Turmoil in Post-Socialist Eastern Europe. A Revolution Gone Astray? / W. Cebulak // East-European Quarterly (Boulder). – 1997. – Vol. 3.1. – P.101-117.
6. Валуевский О. А. Политический конфликт у современной Украины: культурные измерения, структура, принципы анализа / О.А. Валуевский, А. Т. Ишмурадов. – К. : НІСД, Генеза, 1997 – 101 с.
7. Freedom House [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=251&year=2010&country=7941>

Макарук И. В. Демократизационные проблемы обществ переходного периода (на примере Украины) / Прикарпатский юридический институт Львовского государственного университета внутренних дел

В статье раскрывается закономерность демократизационных процессов на примере отдельно взятой страны (Украина) и их неотъемлемость от процессов, происходящих в мире, а именно: цикличность развития в амплитуде от наращивания до падения, что характеризует этот процесс как объективный.

Ключевые слова: демократизация, транзитология, «волны» демократизации, Freedom House, страны переходного периода, глобализация, международные отношения, международные системы.

Makaruk I. V. Democratization problems of societies in transition (the case of Ukraine) / Precarpathian Law Institute of the Lviv State University of Internal Affairs

The paper reveals the pattern of democratization processes on the example of one country (Ukraine) and their inherence of the processes occurring in the world, namely cyclical development in the amplitude from increasing to decreasing, which characterizes this process as objective.

Key words: democratization transitology, "wave" of democratization, Freedom House, countries in transition, globalization, international relations, international system.